

Kerem Alkin

keremalkin@superonline.com

COVID-19

GEREKLİ DERSİ ÇIKARTAMAZSA KAPİTALİZM YOK OLACAK

KORONAVİRÜS SALGINI, KAPİTALİZMİN VAHŞİ YÜZÜNÜ TÜM AÇIKLIĞIYLA ORTAYA KOYDU. KÜRESEL AÇLIK, MÜLTECİ KAMPLARI, BESLENEN TERÖR, YİTEN CANLAR, AÇ VE AÇIKTA MİLYARLARCA İNSAN... DÜNYANIN ÖNDE GELEN DEVLETLERİ, TARİHLERİNİN EN AĞIR "İNSANLIK" SINAVIYLA KARŞI KARŞIYA. BU SALGIN, GERİ DÖNÜLMESİ İMKANSIZ ŞEKİLDE HAYATLARIMIZI DEĞİŞTİRECEK. KAPİTALİZM, BU KRİZDEN TARİHİ BİR DERS ÇIKARMAZSA, YOK OLACAK.

Uygurluğun son 700 yılına baktığımızda, bilinen en eski ekonomik kriz, 1345'te patlak veren ve Avrupa'nın o dönemki en etkili finans merkezi olan Floransa'nın en meşhur iki bankerlik ailesi Peruzzi ve Bardi'ye ait bankerlik kurumlarının batışıdır. Bunu 1618-22 tarihlerinde, Avrupa'yı kasıp kavuran ve 1618-1648 döneminde yaşanmış olan 30 Yıl Savaşları'nın bir sonucu olarak, Alman Kipper ve Wipper bankerlik firmasının tetiklediği finans krizi takip eder. Devletler paralarının değerini koruyamaz ve paralar o kadar pul olur ki, çocuklar için sokakta oyun malzemesi haline gelir. Bu süreç, 1694'te, dünyanın ilk merkez bankasının tohumlarının atılması adına, İngiltere Merkez Bankası'nı (Bank of England) gündeme getirir.

1618-1621 finans krizini, 1637'deki Lale Soğanı spekülasyonu; yatırım çılgınlığı ve aşırı yükselen lale soğanı fiyatlarının çökmesi ile dünya ekonomisinin ilk "spekülatif balonu" krizi takip eder. Birleşik Krallık, Fransa, İspanya ve Meksika sömürgesi olan bugünkü Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ilk kriz ise ABD'yi 4 Temmuz 1776'da bağımsız bir devlet yapmaya götüren sürecin ilk sinyali olan 1703'teki "Büyük Tütün Krizi"dir.

Küreselleşmenin İlk Tohumları

19. yüzyıla geldiğimizde, bu dönem buhara dayalı Birinci Sanayi Devrimi'nden, elektriğe dayalı İkinci Sanayi Devrimi'ne geçiş dönemidir. Bu nedenle, daha çok ülke ekonomilerini etkileyen kriz ve finansal panikler yaşandı. Ancak 19. yüzyılda dünya ekonomisini etkileyecek büyük çaplı kriz yoktur.

1900'ler, 1800'lerin aksine önce Atlantik'in iki yakası arasında kıtalar arası telgraf (1858) ve telefon (1927) hatlarının çekilmesiyle, dünyada iletişimin önce gemiler, sonrasında sivil havayolu

Küreselleşmenin başını çeken fast-food restoranlarının ve fabrikaların kapanması, ABDli ve Avrupalı büyük teknoloji şirketlerinin çalışanlarını işten çıkarması ekonomiyi büyük bir krize sürüklerken küreselleşmenin sona ereceği yönündeki öngörülerini de güçlendiriyor. (23 Mart 2020)

21. yüzyıl, insanlık tarihi açısından yüksek beklentilerin olduğu, "küreselleşme" rüzgarının önemli fırsatların kapısını açacağına inanılan bir yüzyıldı. Geride bıraktığımız 19 yılda yaşanan trajedileri, vahşeti, kan ve gözyaşını dikkate aldığımızda, insanlığı daha parlak bir geleceğe taşıyacağı umut edilen bir yüzyıl olma olasılığı hayli törpülenmiş durumda.

taşımacılığı (1927) ile insanoğlunun erişebilirliği ve mobilitesinin arttığı; her türlü ekonomik, ticari ve finansal verinin, yük ve insan taşımacılığının "küresel" bir boyut kazandığı bir dönemdir. Küreselleşmenin ilk tohumlarının atıldığı bu dönemin başlangıcında, ABD'de başlayıp, tüm dünya ekonomisini vuran "1929 Büyük Buhranı" çok mu şaşırtıcı olmalı?

20. yüzyıl, önce ABD'li Northern Pacific Demiryolu Şirketi'nin finansal kontrolüne yönelik büyük kavganın sebep olduğu finansal panik ve yine ekonomik resesyonun bankalarda iflas dalgasına sebep olduğu 1907 ABD finans paniği ile başlar. Birinci Dünya Savaşı sonrası ABD için ağır bir resesyon dönemidir. 1920-21 döneminde patlak veren bu ağır resesyon dönemi, 1929 Büyük Buhranı'na dönüşür ve ABD'nin dünyaca meşhur borsası Wall Street'teki 29 Ekim 1929'daki "Kara Salı" ile tarihi çöküşün en yüksek noktasına ulaşır. ABD'de 650, dünya genelinde bin 300 banka iflas eder. Dünya milli gelirinin yüzde 25'i 1929-1932 arası erir. İşsizlik ABD'de yüzde 25'e, kimi ülkelerde yüzde 30'un üzerine yükselir. Bu kriz Birinci ve İkinci Sanayi Devrimi sürecini önemli bir gelişme süreci olarak değerlendirmiş olan ve ülke boyutunda küçük ve orta çaplı krizlere maruz kalmış Kapitalist Sistem'in 1750'den bu yana ki en ağır sınavıdır.

ABD ekonomisi, Franklin Roosevelt'in 1933'te başkan olması ve sonrasında 1933-1939 döneminde yürürlüğe giren "New Deal" programının sağladığı "kamu müdahalesi" ile ancak 1939'da krizden çıkabildi. Sonrasında her iki dünya savaşında da topraklarında tek kurşun atılmamış ülke konumuyla, ABD İkinci Dünya Savaşı'ndan, bir tarafta dünya üretiminin yarısını temsil eden bir ekonomik güç; diğer tarafta ise "simetrik düzen" ve "kapitalist sistemin" tartışılmaz lideri konumunda çıktı. Böylece uluslararası ekonomi-politik düzeninin temsilcileri olan Birleşmiş Milletler, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, GATT ve NATO'yu kendi koordinasyonu ve emrinde kurularak, küresel patronajlığını da ilan etti. ABD dolarını da küresel bir finansal güce dönüştürdü.

Neoliberallerin İkiyüzlülüğü

2000'lerin başlarında, uluslararası toplantılarda dünyanın geleceği adına, insanlık adına 21. yüzyılın nasıl verimli, üretken, yapıcı bir yüzyıl olması gerektiği tartışılırken, en fazla öne çıkarılan iki kavram "sürdürülebilirlik" ve "kapsayıcılık" oldu. Küresel ölçekte yerüstü ve yeraltı kaynaklarının insanoğlunun ihtiyaçlarını en fazla karşılayacak şekilde değerlendirilmesinin yanı sıra, bu süreci doğayı, çevreyi, küresel iklimi koruyacak, daha fazla kayıplara ve

sorunlara sebep olmayacak şekilde gerçekleştirmek; dünya genelinde şirketlerin, fabrikaların, kurumların "sürdürülebilirlik" anlayışını önceliklendirmesi güçlü bir şekilde vurgulanmaktaydı.

Bir başka öncelikli başlık olarak ise dünya ekonomi-politiğinin huzura kavuşması, daha parlak bir gelecek için yoksullukla mücadelenin güçlendirilmesi, yeryüzündeki temiz su kaynaklarının, tarımsal ürünlerin daha adilane paylaşımı ve hepsinden de öteye küresel ölçekte "kapsayıcı" bir kalkınmanın, tüm insanlığı kucaklayan bir kalkınma anlayışının topyekun benimsenmesi konuşuluyordu. 19 yıllık süreç, bu konuları geliştirmekte olan ülkelerin gündemine de aldırılmak için çaba sarf eden Batılı ülkelerin, bizzat bu önceliklendirilmiş başlıklara kendilerinin ihanet ettiği bir tabloyu karşımıza çıkarmış durumda.

Batılı ülkeler, başkentlere çöreklenmiş çıkar gruplarının ve küreselci yapıların dayatmalarıyla, "aşırı sağ" eğilimlerin, Islamofobinin esiri haline gelip sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık adına yapılan tüm çalışmalarını sabote ederek uygarlık tarihine utanç vesikaları olarak geçecek şekilde, başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın belirli coğrafyalarını çıkarları için yangın alanına dönüştürmüştür. Ve hiç utanmadan, toplantılarda, farklı coğrafyalardaki pek çok ülkeyi bölmekten, yeni "uydu" devletler oluşturma hedeflerinden konuşabildiler. Bu nedenle Türkiye'nin küresel ölçekte, "insani program ve yardımlar", "kapsayıcı kalkınma" başlıklarında, çitayı son 15 yılda getirdiği seviyeden olağanüstü rahatsızlık duyuyorlar.

Bu nedenle Türkiye'nin Afrika'da, Ortadoğu'da, Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Asya'da, cesaret veren, ilham veren bir ülke olmasını istemediklerinden, Türkiye'yi, ekonomik ve siyasi yaptırım ve ambargolarla durdurmaya, yavaşlatmaya çalışıyorlar. Yurt içinde bir grup vicdan ve ahlak yoksunu ise ekonomik ve askeri yaptırımlar veya Halk Bankası davasından "neyin" medetini umuyorlarsa kıvranıp duruyorlar. Sonuç Batılı ülkelerin başkentlerini kontrolleri altında tutan neoliberal küreselcilerin ikiyüzlülüğü ve çifte standartının deşifrasyonu ve bizzat kendi siyasetçilerince itirafıdır.

Kırk Yıllık "Fiyasko"

21. yüzyıl, insanlık, diğer bir deyişle uygarlık tarihi açısından yüksek beklentilerin olduğu bir yüzyıl idi. "Küreselleşme" rüzgarının, insanoğluna adına, dünya ekonomisi adına önemli fırsatların kapısını açacağına inanılan bir yüzyıldı. Geride bıraktığımız 19 yılda yaşanan trajedileri, vahşeti, kan ve gözyaşını dikkate aldığımızda, insanlığı daha parlak bir geleceğe taşıyacağı umut edilen bir yüzyıl olma olasılığı hayli törpülenmiş durumda. Oysa demokrasi, özgürlük ve insan haklarını merkezine yerleştirdiğini iddia eden Batı uygarlığı, Atlantik İttifakı, İkinci Dünya

Donald Trump'ın, koronavirüs aşısı üretmeye çalışan Alman CureVac şirketinde çalışan bilim insanlarını ABD'ye getirtmeye çalışmasını ve AB ülkelerine tüm uçuşlarını durdurmasını Fransa Cumhurbaşkanı Macron, "ABD, AB'ye ekonomik savaş ilan etti" sözleriyle yorumladı.

Çin bu tablodan kendine pay çıkaracak hiç bir duygu ve düşüncede olmasın. "Komünist ve otoriter" bir devlet yönetiminin ürettiği devlet kapitalizminin daha "başarılı" olduğuna dair çıkarımların mikrosunu bile aklından geçirmesin. Ortada, küresel düzeyde, Çin'e çok ağır tazminat davaları açılmasını gerektirecek bir "suç" ve "sorumluluk" söz konusu.

Savaşı sonrası, daha ulvi, insani değerleri daha güçlü kılacak bir geleceğe kendini vakfettiğini iddia etmişti.

Bu nedenle, 21. yüzyılda insan-oğlunun kompleks problem çözmeye, eleştirel düşünmeye, tasarım ve inovasyona, birlikte iş yapma kültürüne, duygusal zekaya, müzakereye, empatiye ve zihinsel esnekliğe yönelmesi, bu alanlardaki melekelerini, hareket kabiliyetini geliştirmesi ve ileriye taşınması arzu edilmekteydi. Ne acıdır ki, 21. yüzyıl, Batı dünyasının empati, zihinsel esneklik, duygusal zeka ve birlikte iş yapma kültürü açısından gerileme gösterdiği, aşırı sağ, faşist eğilimlerin ise ürkütücü düzeyde güçlendiği bir 19 yıla şahitlik etti.

Öyle ki, ABD gibi Soğuk Savaş'tan günümüze, çok sayıda ülkenin iç işlerine, siyasetine doğrudan müdahaleleri ile zaten sicili sıkıntılı bir ülkeyi, daha da ürkütücü bir tablo olarak, terör örgütleriyle iş birliğinden medet umar hale getirdi. Ve ne yaman çelişkidir ki, Batı dünyasının bilim ve düşünce dünyasının temsilcileri, sivil toplum kuruluşları, insanoğlunun yararına projeler yürütürken; Batı dünyasının başkentlerine, o ülkelerdeki sivil ve askeri bürokrasinin içine çöreklenmiş yapılar, elverişli gördükleri bir grup siyasetçiyle birlikte, insanlık tarihine kara bir leke olarak geçen süreçlere imza attılar.

Bugün, kendi ülkelerinden başlayarak, dünya genelinde, izledikleri bu yöndeki politika ve adımlara yönelik artan eleştiri ve tepkileri ise daha vahim hatalara imza atarak, 40 yıllık fiyaskolarında ısrar ederek susturmaya, baskılamaya çalışıyorlar. Gazeteci yazar Hilal Kaplan'ın Trump'a sorduğu soru, 40 yıllık fiyaskonun Beyaz Saray'da tescilidir. ABD gibi bir devletin, eli kanlı bir terör örgütü temsilcisini Beyaz Saray'da ağırlayacak ölçüde, tüm insani değerleri ayaklar altına alan bir akıl tutulması yaşaması ve acziyet içinde olması çok vahim bir tablodur.

Gerek ABD gerekse de AB'nin empati, zihinsel esneklik, duy-

gusal zeka ve birlikte iş yapma kültürünü bütünüyle kaybetmiş olmaları, bir karanlığa işaret etmektedir. Bu tablo yetmezmiş gibi neoliberal küreselciler, Soğuk Savaş'ın bitişiyle şahlanarak, ekonomi alanındaki fikir ve yöntemleriyle dünya ekonomisini esir almaya kalktı. Sebep oldukları 30 yıllık fiyasko üç ana küresel ekonomik sorunun temelini oluşturdu. İlki, 250 trilyon doları aşan, dünya milli gelirinin 3 katına çıkan "küresel borç". İkinci sorun, küresel ekonomik sistemde derinleşen "adaletsizlik" ve "eşitsizlik". Üçüncü sorun ise reel sektör ile finans sistemi arasında oluşan "ağır dengesizlik". Neoliberal anlayış, küresel sistemdeki sermaye sahiplerine servetlerini katlamaları yönünde öyle bir imkan sağladı ki; dünya tarifi zor bir adaletsizliğe sürüklendi. Küresel ölçekte, başta KOBİ'ler olmak üzere, reel sektörde karlılık eridi. Ve her ölçekte, işletmeler, şirketler yatırım yapmak hatta firmalarını ayakta tutmak adına daha fazla borçlandılar ve bugün küresel ekonomik sistemin bütünü içinden çıkılmaz bir borç sarmalına saplanmış durumda. Üstelik, reel sektöre, devletlere, borçlanmayı dahiyane bir işmiş gibi pazarladılar.

Yetmedi; para ve maliye politikalarında neoliberal ayarlamalar yaptırıldılar. Merkez bankalarının "araç" bağımsızlığını "amaç" bağımsızlığına dönüştürdüler. Merkez bankalarının ülkenin üretim, büyüme ve istihdama yönelik sorumluluklarının üstünü örtüp; "salt bağımsızlık" odaklı bir para politikası modeli dayadılar. Böyle bir para politikası anlayışı; ülke ekonomilerine "borçlanmaya dayalı" bir büyümeden başka bir şey getirmediler. Finans kurumlarının kasası doldu; reel sektörün finansal durumu daha da zayıfladı. Üstelik, amaç bağımsızlığına dayalı yüksek faiz sarmalıyla, reel sektörün finansal gücünü bütünüyle erittiler.

Bugün, küresel ekonomik sistemde sebep oldukları tahribat ve 30 yıllık fiyasko, ülkeler arasında ticaret ve kur savaşlarını tırmandırmış durumda. Cumhurbaş-

kanı Erdoğan'ın ve ABD Başkanı Trump'ın tepkileri, 30 yıllık fiyasko-konun mimarı neoliberal anlayışın sebep olduğu tahribatı durdurmaya yöneliktir. Neoliberaler, sebep oldukları küresel ekonomik anlayışın küresel büyüme ve küresel ticaret üzerinde sebep olduğu tahribata yönelik tepkilerle, kendilerini vurmuş durumdadılar. Üretimi, büyümeyi, istihdamı, verimliliği gözeten; reel sektörü gözeten yeni bir model önceliklendirmek tek kurtuluş yolu.

En Ağır Sınav: Koronavirüs

İnsanlık tarihi açısından, 1929 Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ki en ağır "insanlık" krizini yaşıyoruz. Bu ağır deneyim sonrasında, küresel sistemin aynı kalması mümkün değil. Bu nedenle, koronavirüs krizinin sebep olduğu öğrenme süreci, bireysel yaşamımız, firmalarımız, devletler ve küresel sistemin tüm kurum ve aktörleri açısından pek çok ezberin bozulmasına, sorgulanmasına sebep olacak. Geline nokta, neoliberal anlayışa dayalı piyasa kapitalizmi açısından tarihinin en ağır "insani", "ekonomik" ve "siyasi" sınavıdır.

Maliyet-fayda, maliyet-kar ilişkilerinin sil baştan sorgulanacağı bir sürecin içinden geçeceğiz. Dünyanın önde gelen ekonomileri ve bilhassa "vahşi kapitalizmin" en ağır kurallarının işlediği Anglosakson bazlı ABD ve İngiltere, sağlık sistemlerinin kendi vatandaşlarına dayattığı "ağır faturalar", "zayıf sağlık hizmetleri", "yavaş işleyen sistemler" boyutunda ağır bir sınavdan geçecekler.

Çin ise bu tablodan kendine pay çıkaracak hiç bir duygu ve düşüncede olmasın. "Komünist ve otoriter" bir devlet yönetiminin ürettiği devlet kapitalizminin daha "başarılı" olduğuna dair çıkarımların mikrosunu bile aklından bir saniye geçirmesin. Ortada, küresel düzeyde, Çin'e çok ağır tazminat davaları açılmasını gerektirecek bir "suç" ve "sorumluluk" söz konusu.

Ekim 2019'da başlamış olan salgını demode bir "otoriter-devletçilik" anlayışıyla Ocak'a kadar saklayıp, bu konuda paylaşım yapan vatandaşlarını "gözetilene alan" bir anlayış artık "tarihe gömülmek" zorunda. Bu nedenle, aynı otoriter-devletçi metotlarla salgını bastırdı diye; "sakın ha!" "suçlu" ve "sorumlu" durumundan kurtulacağını; dünyanın gözüne "hoş gözükme" adına, küresel e-ticaret markalarıyla ve sağlık personeliyle, çeşitli ülkelere "yardım seferberliği" görüntüleriyle, "salgını ört bas etmenin" ağır sorumluluğu ve faturasından kurtulacağını zannetmesin. Zaten ABD'de bu konuda tazminat davaları açılabilmesi için hukuki altyapı oluşturuluyor. Öte yandan ABD de, sözde demokrasi, insan hakları, özgürlük gibi kavramların "en büyük koruyucusuymuş" gibi ortalarda dolaşmasın. Yüzyıldır kapitalizmin ana temsilcisi konumunda olan Birleşik Krallık, ABD, Almanya, Fransa ve Japonya'nın konvansiyonel, kimyasal, biyolojik ve nükleer silah yarışından da; Rusya'nın bu yarıştan cesaret alarak, otoriter-devletçi yönetim modeliyle bu yangına körükle yaklaşmasından da, Çin'in aynı ölümcül ve insanlığı yok edecek yarışa yetişme telaşından da bıktık!

Koronavirüs salgını, kapitalizmin vahşi yüzünü tüm açıklığıyla ortaya koydu. Avrupa Birliği'ne, bu birliğin başat ülkeleri Almanya-Fransa-İtalya üçlüsüne, şapkaayı önlerine koyup, vahşi kapitalizmin dünyaya kaybettirdiklerini sorgulamaları adına ağır bir sorumluluk düşüyor. Küresel açlık, küresel göçler, mülteci kampları, bölgesel savaşlar, yiten canlar, küresel salgınlar, aç ve açıkta milyarlarca insan, beslenen terör... Dünyanın önde gelen devletleri, tarihlerinin en ağır "insanlık" sınavıyla karşı karşıyalar. Küresel virüs salgını, geri dönülmesi imkansız şekilde hayatlarımızı değiştirecek. Kapitalizm, bu krizden tarihi bir ders çıkarmazsa, yok olacak. Devletler ve toplumlar ise bu krizden çıkardıkları derslerle, yepyeni bir gelecek oluşturdukları ölçüde var olacaklar. Türkiye olarak, bu "insanlık sınavından da" yine başarıyla çıkacağız. **■**

Oysa demokrasi, özgürlük ve insan haklarını merkezine yerleştirdiğini iddia eden Batı uygarlığı, Atlantik İttifakı, İkinci Dünya Savaşı sonrası, daha ulvi, insani değerleri daha güçlü kılacak bir geleceğe kendini vakfettiğini iddia etmişti. Fakat ortada büyük bir fiyasko ve neoliberalerin iki yüzlülüğü var.